

Gedanken
über
das Schlagen
der
Wünschelruthe,
auf die in der Erde verborgene
Erze und Metalle,
aufgesetzet
von
einem Liebhaber der Bergwerkswissenschaften.

Eisenach,
Verlegts Michael Gottlieb Griesbach.
1757.

ANONYMUS

GEDANKEN ÜBER DAS SCHLAGEN DER WÜNSCHELRUTHE AUF DIE IN DER ERDE VERBORGENE ERZE

GEDACHTEN OVER HET UITSLAAN VAN DE WICHELROEDE OP DE IN DE AARDE VERBORGEN ERTSEN

1 7 5 7

vertaling:

Ruud Muschter
∴

Groningen

muschter@home.nl
www.archive.org

17 augustus 2021

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING VAN DE VERTALER

Het met behulp van wichelroeden voorspellen waar ondergrondse schatten verborgen zijn, is al eeuwenlang onderwerp van discussie. Er zijn diverse wetenschappelijke onderzoeken gedaan waaruit geen significante bewijzen zijn dat wichelroeden werken. Bovendien zijn er kritische rapporten verschenen over onderzoek dat reeds gedaan is.

Op grond van de kansberekening boekt een niet-wichelroedeloper net zoveel succes met het aanwijzen van een ondergronds schat, als een wichelroedeloper. Daarbij legde dergelijk onderzoek zich voornamelijk toe op het opsporen van water in speciaal daartoe aangelegde leidingen.

Ruud Muschter

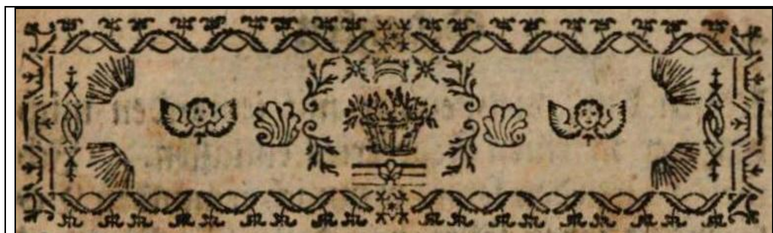
BRONVERMELDING

Eisenach, 1757

https://www.digitale-
sammlungen.de/en/view/bsb10132621?page=,1

Bayerische StaatsBibliothek

DE TEKST

Het zou haast lijken, dat het niet eens meer nodig is om over de wichelroede verder nog iets te gedenken, aangezien reeds zeer veel daarover geschreven is geworden, en het zelfs onder berglieden die de waarheid beminnen en verstandig kunnen denken, zijn aanzien heeft verloren. Doch omwille van hen die nog tussen deur en sponning zweven en niet weten wat zij over de beweerde wonderdaden der wichelroede moeten geloven, en opdat daarmede niet verder met betrekking tot hun onbelangrijke aangelegenheid[1] gedisputeerd moge worden, wil ik hier mijn gedachten daarover openbaren, doch ze aan niemand opdringen om te geloven, wanneer zijn inzicht de waarheden die daarin liggen, niet erkennen kan, en veel minder mij met iemand daarover in een pennenstrijd inlaten. Ik zal tevreden zijn wanneer ik iemand de gelegenheid kan geven om over deze kwestie iets beters op de markt te brengen.

De meetkunde, natuurkunde en bewerking van de stoffen in het vuur, hebben zich in onze nieuwe tijden met hun leerstellingen veel eer verworven. Ze onthullen ons dingen die men voordien in het rijk der onwetendheid voor bovennatuurlijk hield. Ze leren ons om de oorzaken van verbazingwekkende werkingen en het natuurlijke van de zich voordoende dingen door middel van hun vermenging en verhouding te onderkennen, hoewel niet te loochenen valt dat vele eigen-

---

[1] "*de lana caprina*", 'betreffende geitenwol'. Uitspraak om iets onbelangrijks aan te duiden. Naar Horatius, '*Epistolae*'.

schappen van natuurlijke dingen weliswaar ook in onze huidige tijden nog verborgen zullen blijven. Want het veld der natuur is te wijd, en de dingen daarin die hun bijzondere eigenschappen hebben, zijn te veel, dan dat het rijk der natuur het begripsvermogen van de mens niet genoeg kan bezighouden. Alleen moet men zich derhalve niet meteen ertoe laten verleiden om iets onbewezens te geloven, doch veelmeer ijverig voortgaan om de juiste proeven in te stellen en daarbij op de minste verschijnselen achting te geven, opdat men door goede ontdekkingen nuttig wordt voor de wereld, deze niet rook voor goud verkoopt, doch het oude zuurdesem der onwaarheden roemvol uitveegt.

Ik lever geen vormelijke afhandeling over de wichelroede en zijn daden, want dit laat ik over aan diegenen die zich met het wonderbare van een kwestie vermaken, en er op zich een genoegen van maken om het twijfelachtige en speculatieve dat er nog aan hangt, te ontwikkelen. Het zijn slechts gedachten die mij bij de door hen beweerde wonderdaden zijn ingevallen en ik hier zal mededelen.

Men heeft een ondenkbaar lange tijd met het dwaallicht der wichelroede in de wereld en met name op de gebergten rondgewandeld, om daarmede allerhande verborgen dingen te zoeken. En niemand heeft de komedie op de juiste wijze weten te beschouwen in het licht der waarheid. Wellicht is het de onwetendheid geweest hoe natuurlijke dingen naar hun ware gesteldheid te beoordelen, of het verlangen om schatten te vinden, die een zo dikke nevel heeft opgetrokken dat men de oorsprong van de werking van de wichelroede op verborgen dingen niet heeft kunnen inzien. Beide kunnen er de oorzaak van zijn geweest.

Ik stel mij de kwestie op de volgende wijze voor: Hoe het mogelijk is geweest om het gebruik van de wichelroede, met name op de gebergten, in te voeren.

Men heeft in alle tijden in de wereld afgeweten van metalen en de plekken waar ze gelagerd zijn. De mensen hebben goud en

zilver wat betreft hun aanzien, buigzaamheid en de daaruit ontstane gemakkelijke toepassing, boven alles als de edelste gewaardeerd. En aangezien hun zeldzaamheid met betrekking tot andere metalen die vaker worden gevonden, er nog bij is gekomen, is hieruit de zo grote waarde van deze edelste metalen ontstaan. Wie daarvan veel kan bijeengaren, heeft zijn vermogen verbeterd.

De mens heeft een verlangen om te bezitten, en zijn omstandigheden zoal niet beter, dan toch op zijn minst aan die van anderen gelijk te maken. Wat is er dus natuurlijker dan dat hij wil vinden wat hem ontbreekt. Hij heeft dus moeten zoeken. Vele malen heeft hij gevonden wat hij gezocht had; vele malen echter ook niet. Vandaar dat hij op middelen heeft gezonnen waarmede hij kon vinden wat hij zocht. Hij heeft bij zijn onvermogen om verborgen dingen te vinden, werktuigen genomen waarmede hij in de aarde kon graven. Hij heeft zo nu en dan daarmede gevonden wat hij gezocht heeft. Alleen heeft hem dat tijd en moeite gekost. Soms heeft hij met al zijn moeite niets gevonden. Dat is hem bezwaarlijk en verdrietelijk geweest. Hij heeft dus op iets gezonnen dat hem de aanwezigheid van een nog verborgen zaak zou aanduiden om daardoor moeite te besparen. Hij testte waarschijnlijkerwijze velerlei en vond uiteindelijk in een twijg van een boom of struik, die in zijn handen draaide, een beweging die hij voor zelfstandig hield. Daar nu de beweging naar de aarde ging en hij de gedachten om metalen te zoeken en te vinden in het hoofd had, oordeelde hij dat deze beweging van de twijg op metalen moest duiden die hij zocht, aangezien hij de oorzaak van deze beweging niet inzag. Hij sloeg met zijn hak en schoffel in, en vond. Nu was de wichelroede reeds zo goed als ingevoerd, hoewel die hem wellicht nadien wel ontelbare malen bedrogen heeft. Genoeg, hij had één keer getroffen en trof bij anderen ook, die hij eveneens meermalen teleurgesteld had. Het verlangen om te vinden, liet hem niet invallen dat achter het ganse ding een zuiver toeval zou kunnen steken.

Wij houden datgene wat wij ijverig wensen, aangezien wij ons bij voorbaat daarvan reeds een aangename gewaarwording voorstellen, in het algemeen voor waar, al komt het ook nog lang niet daar opaan, doch pas op de vervulling van de wens. Deze eigenschap van ons wezen zorgt ervoor, dat wij niet echt op onze hoede zijn, doch lichtgelovig worden. Zonder twijfel is dit ook bij het gebruik van de wichelroede geschied. Wie hem gebruikt, heeft gewenst om daarmede te vinden. En aangezien hij de oorzaak van zijn beweging niet begrepen heeft, heeft hij geloofd dat er in de roede een verborgen kracht zat om uit te slaan en te vinden, en het uiteindelijk voor waar gehouden.

Aangezien nu de eenvoud en lichtgelovigheid aangaande de wichelroede nadien in de wereld een groot krediet teweeg heeft gebracht, met name bij zoekende lieden die evenmin de grond van zijn beweging begrepen hebben, is daar verder ook de slechtheid bij ingeslopen en heeft zich onder de onschuldige beweging der wichelroede weten te verstoppen, opdat ze ongehinderd kon bedriegen en ten koste van anderen nuttig kon zijn. Dat wil zeggen: er zijn lieden gevonden die van de lichtvaardigheid van anderen voordeel en beloning getracht hebben te verkrijgen, wanneer zij zich hebben uitgegeven voor hen die kloven en gangen, en weet ik wat er nog meer verborgen is, boven de grond met de wichelroede konden zoeken en vinden. Hoewel niet te loochenen is, dat er ook anderszins redelijke lieden zijn geweest en nog steeds zijn, die zich eerlijk van het bergwerk hebben onderhouden, benevens andere doorgaans oprechten, die zich niet tot deze professie bekennen, die zich weliswaar vanuit een goede bedoeling, niettemin echter uit al te groot vertrouwen in de voorgegeven verborgen kracht van de wichelroede, tot het gebruik daarvan laten verleiden.

De herrie die dit ding onder de berglieden veroorzaakt heeft, toen hun leider, die men de roedeganger noemde, op goed geluk de roede precies daar heeft laten uitslaan waar vele gangen in de aarde verborgen hebben gelegen, heeft zich verder uitgebreid en

de wichelroede tot een nuttig werktuig voor het vinden van verborgen metalen en andere dingen gemaakt. Hoezeer zich echter sommigen daarvoor in vergeefse kosten hebben gestoken, zal hun geleegde buidel hun het beste hebben gezegd.

Hieruit is ten slotte de algemene stelling voortgevloeid: De wichelroede heeft de kracht, of is in staat, om zich naar verborgen kloven en gangen in de aarde te bewegen, en hun aanwezigheid op een bepaalde plek aan te duiden.

Deze stelling is vanwege het wonderbare dat erin steekt, van vader op zoon en zo verder voortgebracht, hoewel hij fundamenteel verkeerd is.

Hoeveel hieraan de lichtgelovigheid, het vooroordeel van het aanzien, de onachtzaamheid, onwetendheid en slechtheid hebben bijgedragen, wordt zowel uit de reeds genoemde alsook uit de nog te vermelden dingen gans duidelijk.

Menig redelijke en anderszins ervaren bergman zou hier met zijn hoofd kunnen schudden, nu zijn geloof aan de kracht van de wichelroede, alsook een goed deel van zijn hoop, in het water moeten vallen. Hij zal mij vele waarschijnlijke voorbeelden weten voor te zetten, waar de wichelroede op edele gangen is uitgeslagen. Doch ik vraag hem of men met voorbijgaan aan alle vooroordelen, voor de roedeganger en zijn roede op alle omstandigheden bij dergelijke voorbeelden opmerkzaam genoeg is geweest om ze nauwkeurig te onderzoeken en de ware oorzaak van het uitslaan van de roede ontdekt heeft. Gewis, hij zal zich op een ander voorbeeld bezinnen en na verder overleg een ander vinden.

Ik ben een bergman en geloof niet in een kracht van de wichelroede om zich naar kloven en gangen te bewegen. Dit zal de verdedigers ervan als tegenspraak voorkomen, Alleen heb ik er genoegzame redenen voor. Vandaar dat ik de moeite op mij wil nemen om over de beweging der wichelroede in de handen van de roedeganger na te denken.

Het valt te verwonderen, dat velen zich reeds lang over de beweging der wichelroede het hoofd hebben gebroken en

getracht hebben de oorzaak van deze te ontdekken. Men heeft onder andere aangenomen, opdat het echt naar natuurkundig onderzoek mocht klinken, dat de opstijgende dampen uit de metalen op de wichelroede moeten inwerken om in deze de beweging te veroorzaken, et cetera, en wat er nog meer van dergelijke gedoe moge zijn.

Opdat ik ten slotte tot het doel kome, moet ik ten behoeve van hen die nog geen wichelroede kennen, die in het kort beschrijven. Een zogenaamde wichelroede bestaat hetzij uit een twijg van een boom of struik, of uit op een zodanige wijze samengewonden metalen draden als de volgende afbeelding toont:

Het is niet eens nodig om de andere soorten en figuren van wichelroeden te noemen. Het zal veelmeer genoeg zijn om over die, welke deze figuur toont, enkele gedachten te uiten. De beide takjes A en B waaruit de twijg bestaat, zijn naar hun uiteinden toe steeds dunner. Bij C, waar ze zijn samengegroeid, zijn ze dikker en vormen een soort van knoop, die derhalve zwaarder is.

Zodra een dergelijke twijg van zijn stam afgesneden of afgebroken is, verliest hij het sap dat hem anders vanuit de wortel doordringt, verdort en zijn plantaardige beweging houdt na het verdorren geheel op. Ja, ook wanneer men een eenmaal verdord houtje op de aarde of daarin legt, zal het nimmer de kracht om te groeien, of zich naar plantaardige aard te bewegen, terugkrijgen, doch het vergaat, verrot en wordt tot as en uiteindelijk tot aarde.

Hoe zal ik nu kunnen zeggen dat de minerale dampen de roede ingaan en die een beweging geven?

Wanneer dit waar zou zijn, zou de roede een *perpetuum mobile* moeten worden, aangezien de ganse aarde met metal-

lische en minerale deeltjes vermengd is, waarvan zulke dampen opstijgen.

De minerale uitdampingen hebben op zich hun juistheid, die door de oplossingsmiddelen in de aarde veroorzaakt worden. Dampen echter die uit de aarde naar onze dampkring kunnen opstijgen, moeten licht zijn, anders zouden ze door de aarde niet de hoogte in kunnen worden gedreven. Zijn ze licht, dan zullen ze veel eerder aan de roede voorbij en de lucht in gaan, die vluchtig en aldus doordringbaarder is dan de samengedroogde en verschrompelde houtvezeltjes van een wichelroede. Gesteld ook dat de roede nog maar net vers gesneden is.

Wanneer met de roede iets verborgens gezocht moet worden, wordt hij bij de dunne uiteinden A en B met de handen zodanig vastgehouden, dat hij in het vlakke der handen met het samengegroeide einde omhoog staat, en met de vingers, in de handen waarvan de vlakken naar het gezicht gekeerd zijn, vastgehouden wordt. In deze stelling wordt hij diverse keren met de handen gewonden en worden dientengevolge zijn vezeltjes samengedraaid, waardoor ze in de toestand van een spanning worden gebracht, op grond waarvan ze zich als een opgespannen horlogeveer wederom in hun vorige rusttoestand moeten proberen te begeven. Dit is het eerste wat begint om ze in een beweging te brengen.

Het tweede is het bovenste gedeelte van de wichelroede, waar zijn takjes zijn samengegroeid. Dit is dikker en dus ook zwaarder dan de dunne uiteinden van beide takjes waaraan hij met de handen en vingers inwaarts wordt vastgehouden. Want de opgespannen en opgewonden takjes van de roede, nu ze zich bestendig in hun vorige toestand trachten te begeven, planten hun beweging die door de spanning ontstaat, tot in het dikste einde van de roede voort, waar de takjes zijn samengegroeid. Aangezien dat deel van de roede dikker en zwaarder is, zal het de beweging der aangespannen vezeltjes in de beide takjes van de roede door middel van zijn natuurlijke neiging, aangezien het een lichaam is dat een zwaarte heeft, naar de aarde en het

middelpunt daarvan nog veel meer helpen en de roede naar de aarde een diep compliment leren maken.

Het derde wat bij de wichelroede een beweging kan veroorzaken, is het zuivere uit elkander wijken van zijn beide takjes, zonder draaien en winden, hetgeen vrijwel onmerkbaar - door de verdraaide handen waarmede men de takjes der roede vasthoudt, en door de aan de zijden van het lichaam gedwongen armen, die niet in hun natuurlijke houding zijn - geschiedt. Want de pezen der armen worden eveneens door deze houding der armen aangespannen, en geven dientengevolge aan de handen en de vingers waarmede de roede wordt vastgehouden, een beweging die op een beving lijkt. Aangezien deze de takken der roede beroeren, en de vezeltjes der takken elastisch, of op zijn Hollands gezegd, met een veerkracht begiftigd zijn, en ook het gewicht van de knop waar de takken samengegroeid zijn, op natuurlijke wijze naar de aarde zakt, zo moet de roede in een heen-en-weerwankelen geraken, totdat ten slotte het gewicht van de knop uit evenwicht komt en deze naar de aarde zakt, hetgeen het uitslaan der roede heet. Vandaar dat sommige roedegangers de takken van de roede niet eerst draaien en breken, doch hun beide uiteinden slechts met verdraaide handen en vingers vasthouden, goed wetend, dat het draaien niet eens voor hun doeleind nodig is. Ja, zelfs een sterke en levendige omloop van het bloed in de vele aderen van de handen kan aan de wichelroede een beweging mededelen. Om er maar van te zwijgen wat nog het door het voortschrijden van de roedeganger veroorzaakte wankelen bijdraagt aan de neiging van het bovenste zware deel van de roede naar de aarde.

Aangezien echter de oorzaken van de beweging der wichelroede naar de aarde, gelegen zijn in het draaien, winden, het daardoor aanspannen; in het zware deel van de roede; in het trekken of beven van de handen, vingers, zenuwen, pezen; de beweging van het bloed en in het voortschrijden van de roedeganger, zoals uit het voorgaande duidelijk is, waarom zou ik dan nog een andere oorzaak van hun neiging en beweging

naar de aarde buiten deze en de roedeganger zoeken, en nog de minerale dampen, of nog een andere verborgen kracht te hulp nemen?

Men sta toe, dat ik er nog het volgende aan toevoeg: Laat iemand het proberen om een zogenaamde wichelroede of twijg van een boom, struik, et cetera in beide handen te nemen, zoals boven aangeduid is. Hij winde en draaie hem de ene keer wel, doch de andere keer niet. Dan zal hij in het eerste geval meer van het wankelen en trekken der roede gewaarworden dan in het andere geval.

Ook een ongedraaide roede wendt zich weliswaar naar de aarde. Dat geschiedt echter aangezien zijn takken, doordat ze met verdraaide handen aangevat worden, deels door de beide kleine vingers van de handen gekromd, gedrukt en aangespannen zijn, en deels uit elkander worden getrokken, hetgeen eveneens een wankelen van het bovenste zware deel van de roede veroorzaakt. Dit kan geschieden zonder dat diegene het merkt, die de roede vasthoudt, wanneer hij op deze omstandigheid niet nauwkeurig acht slaat.

Hierop komt een groot deel van het geldbedrog van menige roedeganger aan, die er wel op zouden zweren dat de beweging van de roede noch van hem, noch van de roede komt, doch van de invloed der minerale dampen uit de aarde, of van een andere verborgen kracht.

Aan deze test voeg ik nog het volgende toe. Men vatte daarentegen de beide dunne uiteinden van een wichelroede met beide duimen en wijsvingers beet, zodanig dat het dikste uiteinde, waar de takken zijn samengegroeid, naar de aarde hangt, en houde ze zonder ze uiteen te spannen vast. Dan zal men er geen beweging van bespeuren. Zodra men ze echter uiteen spreidt, zie men ze wankelen.

Hieruit wordt gans klaar en duidelijk, dat iedere roedeganger of een andere mens, het in zijn macht heeft of hij de roede al dan niet wil laten uitslaan, en of hij dit uitslaan wil laten merken of niet.

Wie weet niet, hoeveel het bij goochelkunsten op de ongemerkte beweging der handen en vingers aankomt, wanneer het kunststukje moet lukken.

Niemand zal hier de overenkomst van een dergelijk geval met de wichelroede loochenen, en wie met precieze opmerkzaamheid bij bergwerken het gebruik der wichelroede in acht heeft genomen, zal mij gemakkelijk toegeven dat het uitslaan van de wichelroede ongemeen bedrieglijk is, met name wanneer hem daardoor het geld uit de buidel gelokt is geworden, waarvan voorbeelden bij bergwerken zeer vaak te vinden zijn.

Aangezien mijn tot nu toe geuite gedachten over de wichelroede niet in het geringste over het woord spreken, doch ik het gebruik ervan veelmeer als een onnutte en onverantwoordelijke goochelarij aanzien, moet ik aan de liefhebbers der bergwerken en met name diegenen die erts zoeken, tot hun troost een ander, beter en zekerder middel aan de hand doen, dat hen met veel genoegen zal leiden en de weg naar edel gebergte tonen.

Men make zich namelijk bekend met de aarde en het gesteente van verscheidene edele gebergten naar hun innerlijke en uiterlijke gesteldheid, lagen, gedaante, weefsel, kleur, menging en dergelijke; zette ze in vergelijking tot andere gebergten waar men zoekt; lere kloven en gangen naar hun verhouding en ligging kennen en onderscheiden; merke hun uitstrekking[2], stijgen en dalen, met het gebergte; lere wat gangachtig of wild gebergte is; zie of spaat en kwarts als de eigenlijke baarmoeder der ertsen in de buurt waar men zoekt, te vinden is; beschouwe de verandering der gebergten, op hun hoogten, afhangen en in de dalen; onderzoeke de bovengronds liggende steenslag van opgezette[3] gebergten zowel als die in gronden en beken; onderzoeke het gehalte der uit het gebergte ontstane bron, of deze slik meevoert; en vange aan bij zulke goede aanwijzingen op het een of andere bovengronds uitgaande spaat of een kwartsgang - die de beste hoop biedt op erts en gelegenheid om er met tunnel- en dagbouwwerk bij te komen - uit te slaan. Dan

[2] "streichen".

[3] "aufgesetzter". Onduidelijk, heeft vele betekenissen.

zal men zijn doel eerder dan met alle wichelroeden in de wereld bereiken, en geen Latijnse disputen over de staf van Mercurius[4] meer nodig hebben.

Wie deze gedachten nog niet in alle opzichten bevallen, denke beter na en helpe door zijn meerdere krachten, bij het beoordelen van de oorzaken van het uitslaan van de wichelroede de wereld van de waarheid te overtuigen. Ik laat mij beleren en dring niemand mijn gedachten op. Eenieder die het eraan gelegen is, doe zelf onderzoek en trachte door afdoende en goed ingestelde toetsen de kwestie verder te brengen, en mijn hierin betoonde ijver echter zo goed mogelijk te verontschuldigen.

Eisenach,
gedrukt in de F.S. Rudorfische privé-Hofdrukkerij,
door Johann Balthasar Boëtius.

[4] "*de virgula Mercuriali*". Wellicht denkt de auteur aan het werk '*Philologemata Abstrusa De Pollice: In Qvibus Singularia Animadversa* vom Diebes-Daume', etc., etc. (Onderzoek naar het verborgene der duimen: Waarin een bijzondere terechtwijziging van de diefduim), Johannes Praetorius, 1677, waarin deze talrijke bijgeloven aan de kaak stelt. In de lange titel noemt de auteur een paar voorbeelden, waaronder "*Virgula Mercuriali*".